

recimo, posamezni prevajalci interpretirali na primer Črtomira ali kako drugo odprto vprašanje, ki še vedno buri duhove prešernoslovcev. Zanimivo bi bilo spoznati poti, po katerih so nastali posamezni prevodi. Znano je namreč, da je le manjši del besedil, ki tvorijo svetovno književnost, prišlo do bralca neposredno iz jezika, v katerem so nastala. Zelo pogosto je udeležen jezik posrednik. To je le nekaj vprašanj, na katera bi morala odgovoriti razmišljanja o temi *Krst pri Savici* v prevodih. Naj bo to, kar je bilo povedano do sedaj, predvsem pobuda, da se bomo vprašanj prevajanja *Krsta pri Savici* in seveda celotnega Prešernovega opusa lotili tudi s stališča sociologije prevajanja, da bomo potem še bolj samozavestno in utemeljeno lahko trdili, da tudi *Krst pri Savici* šteje med dela svetovne književnosti.

Summary

KRST PRI SAVICI (Baptism on the Savica)

Krst pri Savici is the most frequently translated poem by Prešeren (by 40 translators into 14 languages). On the basis of bibliographical data, the author tries to illustrate the idea that Prešeren's poetry has found its way into world literature, at different times and places, in three periods. The first lasts till 1900, the second till the end of the Second World War and the third up to the present day.

Literarnozgodovinsko gradivo

IZDAJE SLOVENSКИH PROTESTANTSКИH PISCEV V JUBILEJNIH LETIH

Jubilejna leta, posvečena reformaciji v 16. stoletju na Slovenskem, so se iztekla. Začetek je predstavljalo leto 1984, ko je minilo štiristo let od izida Dalmatinovega prevoda Biblije in Bohoričeve slovnice. Nadaljevanje in hkrati vrh pa je pomenilo leto 1986, tako imenovano »Trubarjevo leto«. Preteklo je namreč štiristo let od Trubarjeve smrti.

Najbolj neposreden stik z našimi protestanti 16. stoletja predstavlja danes knjiga. Za oviro bi lahko šteli tu kvečjemu našo miselnost, ki je precej oddaljena od duha njihove dobe. Ne gre le za oddaljenost v ideološkem smislu, ampak v prvi vrsti za problem časa. Premagati časovno razdaljo – umestno je vprašanje, če je to sploh možno. Besedila nam povedo velikokrat nekaj popolnoma drugega, kot so povedala bralcem v 16. stoletju. Pri nekaterih besedah so stare pomene nadomestili novi, pri drugih so se pa novi pomeni starim dodali. Knjiga, to poleg govornice besede najbolj živo agitacijsko, vzgojno in učno sredstvo, je imela na Slovenskem v obdobju protestantizma prav posebno mesto in vlogo. V skladu s tem njenim pomenom takrat so jo na vidno mesto postavljali tudi v teh zadnjih, jubilejnih letih. Za nekaj novih knjižnih izdaj, povezanih z reformacijo, smo sedaj bogatejši.

Predvsem so me zanimala knjige z besedili protestantskih piscev. Pri pregledu sem upoštevala vse izdaje od leta 1983¹ naprej, izvzeta je le Rajhmanova knjiga Trubarjeva pisma,² ki zaradi svojega posebnega značaja zahteva posebno obravnavo. Pregledane knjige sem razdelila v tri skupine:

1. tiski, ki so popolne preslikave originalov (AGENDA... V'BITEMBERGI ANNO 1585, Murska Sobota 1983; TA CELI CATEHISMVS... V'BITEMBERGI, ANNO M. D. LX-XXIII., Ljubljana 1984, zbirka Monumenta litterarum slovenicarum; ENA DOLGA PREDGVVOR... TVBINGAE ANNO M. D. LVII., Ljubljana 1986; CATEHISMVS... VLVBLANI, M. D. LXXX., Fresach 1986);

2. tisk, ki je delna preslikava originala (TA CELI CATEHISMVS... V'BITEMBERGI, ANNO M. D. LXXXIII., Ljubljana 1984, posebna izdaja pri knjižnem klubu Svet knjige);

3. prevedena iz nemškega ali latinskega jezika in prečrkovana besedila (miniaturka Trubar in njegovi, Ljubljana 1984; Trubarjevo berilo, Trst in Celovec 1986).

Pregled ne bo podan glede na problematiko, ampak bo obravnavana vsaka knjiga posebej. Razlog za to so velike razlike v kvaliteti posameznih izdaj, pregled po problemih pa bi te razlike zabrisal.

1. Tiski, ki so popolne preslikave originalov

A) AGENDA... V'BITEMBERGI ANNO 1585, faksimile l. 1983 v Murski Soboti.

Dalmatinova Agenda je izšla leta 1585 v Wittenbergu, njen faksimile pa je izdala Pomurska založba iz Murske Sobotice leta 1983 ob 500-letnici rojstva Martina Luthra. Istočasno je pri tej založbi izšla tudi Friedenthalova biografija o Martinu Luthru.

Agenda je ohranjena v enem samem izvodu, ki ga hrani knjižnica Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti v Zagrebu. Skupno s še štirimi Dalmatinovimi knjigami in eno Trubarjevo je zvezana v eno knjigo.

Poseben problem je pri novi izdaji Agende predstavljala naslovna stran, ki je bila uničena ali izgubljena, zato so jo za novo izdajo knjižnice obnovili. Kako so se tega problema lotili in kaj jim je bilo osnova za oblikovno in vsebinsko rešitev, v knjigi ni pojasnjeno.³ K ohranjenemu originalnemu izvodu je prilepljen Milčetičev zapis o naslovni strani. O Milčetiču poroča urednik Bogomil Gerlanc kot o »prvotnem lastniku teh del« – no, ne vem, kako je možno, da bi bil profesor Milčetič »prvotni lastnik«,⁴ saj je njegovo poročilo o manjkajočem listu s konca prejšnjega stoletja, knjiga pa je bila natisnjena v 16. stoletju.

Primerjala sem tri zapise in opise naslovne strani Agende. Obnovljena naslovna stran se ne ujema z nobenim od njih. Prvi zapis je Milčetičev, in to s pisanimi črkami (rokopis).⁵ Slovenski del naslova je dolg malo več kot štiri vrstice, na obnovljeni strani pa so točno štiri (dve vrstici z velikimi tiskanimi črkami, malo širši razmak, dve vrstici z malimi čr-

¹ Leta 1983 je bila 500-letnica Luthrovega rojstva.

² Jože Rajhman, Trubarjeva pisma, Ljubljana 1986 (SAZU).

³ »Za našo izdajo smo naslovni list obnovili v grafični podobi drugih Dalmatinovih izdajah v dvobarvnem tisku (rdeče in črno). V bibliografijah je ob naslovu navedena opomba: po Th. Elze.« – Agenda, faks., Murska Sobota 1983, str. 54.

⁴ Gl. »prvoten« v Slovarju slovenskega knjižnega jezika (dalje SSKJ) IV, 1985, str. 276.

⁵ Komisija za historične slovarje pri ZRC SAZU (dalje komisija) hrani fotokopijo Agende, preslikan je tudi Milčetičev zapis.

kami). Theodor Elze,⁶ naš drugi vir, ima prvi del slovenskega naslova (štiri vrstice) zapi- san z velikimi črkami, drugi del (tri vrstice) pa z malimi. Znak za konec vrstice je pri njem podolžna črta, za daljši razmak pa sta dve. Po Elzeju naj bi bil slovenski del naslova za- pisan torej v sedmih vrsticah, razmaki med njimi pa naj bi bili enakomerni. Ni pa jasno iz Elzejevega besedila, ali je imel v rokah knjigo z naslovno stranjo vred ali ne. Nekatere podatke, ki jih je potreboval pri svojem delu, je namreč dobil tudi s posredovanjem drug- jih.⁷ Različne črke, velike in male tiskane, bi sicer lahko pomenile povezavo med obnov- ljeno stranjo in Elzejevim zapisom, hkrati pa je skoraj nemogoče, da bi pri rekonstrukciji upoštevali Elzejev vir, pri tem pa prezrli njegovo razporeditev vrstic.⁸ V Berčičevi bibliog- rafiji⁹ je opomba, da je naslovna stran Agende zabeležena po Elzeju in se z Elzejevim za- pisom tudi lepo sklada, le eno vejico ima več.¹⁰ Milčetič ima obe vejici (kot Elze), obnov- ljena naslovna stran pa nobene od teh dveh. Slovenskemu delu naslova sledi nemški del – tu ni odmikov. Arabeska in zadnje tri vrstice so na obnovljeni strani posnetek iz Dal- matinove knjige TA KRATKI VVIRTEMBERSKI CATECHISMVS iz leta 1585, na kar nas urednik v opombah opozori, vendar presplošno, saj naslova knjige ne navede.¹¹ Do- mnevam, da je ta posnetek tudi vzrok za zamenjan vrstni red biblijskega citata in arabes- ke. Po Elzejevem in Berčičevem opisu bi morala biti arabeska nad biblijsko oznako in ci- tatom, na obnovljeni strani pa je pod citatom, biblijska oznaka pa je izpuščena, na kar nas urednik v opombah opozori. Ne omenja pa manjkajočih vejic, pa tudi napačnih za- pisov besed *Wirtember/ski* (Agenda 1983: *Wirtember/ski*) in poshtenu (Agenda 1983: *po- sthenu*) ne.

Ob pregledu spremne besede se bom ustavila le ob tistih spodrsrljajih, ki so najvidnejši. Na strani 52 najdemo stavek: »Ob Trubarjeve poskuse svetopisemskih prevodov je po- stavil svoje prevode iz stare zaveze (Jezus Sirah in Mojzesove bukve) in po desetih letih trdega dela dosegel tudi natis svojega dela v eni knjigi . . .«. Dalmatin je pred popolno iz- dajo Biblije objavil v knjižni obliki tri starozavezna besedila (Jezus Sirah 1575, Mojzesove bukve 1578 in Salomonove pripuvisi 1580) in ne dveh, kot je z veznikom *in* nedvoumno povedal urednik.

Na isti strani stoji zapisano, da je Dalmatin umrl konec avgusta 1586. leta. Konec avgusta bo že držalo, a pri letnici je prišlo do pomote.¹²

Posebej bi izpostavila nerodne in nejasne formulacije, ki delajo vsebino dvoumno in slabo razumljivo. Tak je precej dolg odlomek s strani 53, ki ga moram zaradi ilustrativnosti na- vesti v celoti: »Ob tem naj opozorimo še na nekatere jezikovne nedoslednosti, ki jih sre- čujemo v naši knjigi. Npr. uporaba velike začetnice za samostalnike in tudi za pridevnike in zaimke, ko ni utemeljena. Tako *zhes Ribe v Morji inu zhes Ptize pud Nebom*. To velja

⁶ Theodor Elze, Die slovenischen protestantischen Bibelbücher des XVI. Jahrhunderts, v: Die Slovenischen protes- tantischen Druckschriften des XVI. Jahrhunderts, Venedig 1896, str. 119.

⁷ France Kidrič, Theodor Elze, v: Slovenski biografski leksikon (dalje SBL) I, 1925–32, str. 156–159, posebno 158.

⁸ Theodor Elze, Die slovenischen protestantischen Katechismen des XVI. Jahrhunderts, v: Die Slovenischen protes- tantischen Druckschriften des XVI. Jahrhunderts, str. 18 – Elzejev zapis naslovne strani knjige TA KRATKI VVIRTEMBERSKI CATECHISMVS. . . iz leta 1585 se s fotokopijo, ki jo ima Komisija, ne ujema (razporeditev vr- stic), tako da tudi njegovih zapisov ne moremo imeti za absolutno pravilne. Ob pregledu naslovnih strani drugih protestantskih knjig pa vidimo, da so slovenski deli naslovov v glavnem več kot štirivrstični in da se črke ne delijo le na velike in male tiskane, ampak da so običajno v rabi tri ali štiri različne velikosti črk. Pri rekonstrukciji Agen- dine naslovne strani bi te ugotovitve morali upoštevati.

⁹ Branko Berčič, Bibliographie, v: Abhandlungen über die slowenische Reformation, München 1968, str. 236.

¹⁰ Th. Elze: AGENDA, /TV JE KOKV SE/

B. Berčič: AGENDA, TV IE, KOKV SE

Razlika je tudi v zapisu besedice *je* (ozir. *ie*).

¹¹ »Zadnje tri vrste te strani so posnetek iz Dalmatinovega tiska, ki je izšel v istem letu iz tiskarne Dediči Johanna- Hansa Kraffta.«

¹² Gl. npr. SBL I, 1925–32, str. 116–124.

tudi za germanizme: *leben* – življenje; *gmajna* – skupnost, občestvo; *gmajn* – splošen, navaden; *erbovit* – deden; *shegen* – blagoslov; *Firšt* – knez in dr., vendar je tega veliko manj kot v Trubarjevih knjigah. Imena iz sv. pisma so okrajšana, npr.: *Math.* – Matija ali Matej; *Cor.* – Korinčani; *Gen.* – Geneza, prva Mojzesova knjiga itn. Druge okrajšave: *cap.* – capitul ali poglavje; *N.* – nomen, ime krščenca, zakonca; *S.* – sveti, sveto Pismo. Latinske besede npr.: *proverb* – pregovor, rek; *absolucia* – odveza.«

Prva jezikovna nedoslednost, na katero nas avtor spremne besede opozori, je neutemeljena raba velike začetnice za samostalnike, pridevnike in zaimke. Primer, ki ga navede, gotovo ni najprimernejši, saj so vse besede, zapisane z veliko začetnico, samostalniki. Drugi problem naj bi bili germanizmi: niti s pomočjo širšega sobesedila ni jasno, kaj »velja tudi za germanizme«. Po daljšem prebiranju odlomka in preverjanju Dalmatinovega gradiva sem prišla do zaključka, da je edino smiselno sporočilo lahko, da je Dalmatin, manj sicer kot Trubar, uporabljal germanizme. Sobesedilo nas opozori kvečjemu na nedosledno uporabo velike začetnice pri germanizmih, česar pa avtor po vsej verjetnosti ni nameraval povedati. Prav tako ne bo držalo, da so imena iz sv. pisma okrajšana – omenjene okrajšave pomenijo posamezne dele biblije, so okrajšana poimenovanja teh delov. V navedenem odlomku pa sem zadela še ob drug hud problem: citiranje in prečkovanje odlomkov besedil iz 16. stoletja. V stavčnem odlomku »*zhes Ribe v Morji inu zhes Ptize pud Nebom*« so kar tri napake. Dalmatin je zapisal: »*zhes Ribe v Morji inu zhes Ptice pod Nebom*« (C2b).

Različno je urednik zapisal besedi *gmajna* in *gmajn*, medtem ko ju Dalmatin vedno piše z *-j-*, izjema so le primeri, ko zapiše celo besedo z velikimi črkami – takrat je seveda *-I-*, saj velike črke *J* ni poznal.

Naslednji problem je beseda *erbovit*, ki jo omenja še enkrat v kontekstu – besede v Dalmatinovi knjigi v tej obliki ni, je pa pridevnik *erbov*. Odlomek bom kasneje predstavila še kot primer neustreznega prečkovanega citiranja.

Pri besedah *shegen* in *Firšt* je nerazumljivo, zakaj je druga beseda zapisana z današnjo obliko šumevca, prva pa predstavlja točen Dalmatinov zapis.

Pri zgoraj navedenem odlomku bi se ustavila le še pri latinski besedi *proverb*, kakor pravi urednik, ki pa je v resnici okrajšava (Proverb. 18) za Knjigo pregovorov – Proverbia.

Pri zapisu naslovov cerkvenih obredov v bohoričici tudi ni šlo gladko: *Od nagliha karszhovanja* (prav: *Od nagliga karszhovania*), *Enu kratku opominanie inu molitev ... per pugrebu* (prav: *Enu kratku opominanie inu molitov ... per pogrebu*).

Kot primer slabega citiranja (tokrat prečkovanega) bom navedla primer s strani 51, ki sem ga že omenila: »Mi prosimo tebe, ljubeznivi Oča, za našo vojsko, inu za vse naše brate inu sestre, da ti nje, z nami vred, pred Turško silo inu vozo obvaruješ, inu njim moč daš inu obvladanje zuper tiga erbovitega sovražnika voščič.« Dalmatin je zapisal ta stavek nekoliko drugače: »My pro/simo tudi tebe, lubesnivi Ozha, sa na/ho voj/ko, inu sa v/e na/he Brate inu Se/tre na pokrajni, de ti nje, s'nami red, pred Tur/ko silo inu voso milo/tivu obaruje/h, inu nym muzh inu obladanje supâr tiga erboviga sovrashnika vo/zhi/h.« Postopek, za katerega se je pri prelitju v sodobni črkovni sistem odločil urednik Agende, je čudna hibridna tvorba. Po eni strani je očitna težnja, da bi ostal čim bolj zvest izvorniku, po drugi pa od njega odstopa, ga krajša, spreminja, mu kaj dodaja oziroma ga delno sodobi.

Takih in podobnih primerov je v besedilu še več, menim pa, da so bili navedeni že dovolj ilustrativni.

Ustavila bi se še pri opredelitvi besede *kustoda*. Na strani 54 jo urednik Bogomil Gerlanc tako pojasnjuje: »V izvorniku strani niso oštevilčene; označene so s kustodo (kazalko), tj.

cela ali del besede na začetku naslednje strani.« Razlaga je tako skopa in pomanjkljiva, da nam ne vzbudi prave predstave, kaj naj bi kustoda bila.¹³ Za opredelitev manj znanih pojmov bi morale biti razlage še posebno natančne.

Na zadnji strani je iz kolofona izpadel iz besede *faksimile* končni -e.

Knjiga je lepo preslikana in okusno opremljena. Prvi vtis ob pogledu na faksimile tega lepega Dalmatinovega tiska je torej ugoden. Žal pa sta naslovna stran in spremna beseda očiten znak, da se pomena takih izdaj pri nas premalo zavedamo in da imamo do njih premalo resen odnos.

B) TA CELI CATEHISMVS, ENI PSALMI, INV TEH VEKSHIH GODOV, STARE inu Nove Kêr/zhan/ke Pej/ni . . . V'BITEMBERGI, ANNO M. D. LXXXIII., faksimile l. 1984 v Ljubljani

Leta 1984 je v zbirki Monumenta litterarum slovenicarum izšel fotografski posnetek Dalmatinovega izbora pesemskih besedil iz leta 1584. Kmalu zatem je izšla še posebna priredba iste knjige pri knjižnem klubu Svet knjige (o tej izdaji več kasneje). Pesmarico so natisnili v Wittenbergu v isti tiskarni kot Biblijo. Vsebinsko je to do takrat najobsežnejša zbirka, izjemno lepo pa je tudi oblikovana. Vse strani imajo okrasne obrobe (v glavnem rastlinska in živalska ornamentika), nekatere so še dodatno opremljene z jeklorezi iz svetopisemskega življenja, veliko pesmi ima dodan notni zapis, različne oblike in velikosti črk pa oblikovno dinamiko posameznih strani še poudarjajo. Preslikava knjige je popolna: na začetku je nemško posvetilo Juriju Khislu, ki ga je napisal Jurij Dalmatin,¹⁴ sledi slovenski uvod (Pryzhovanie . . .) – podpisan je Primož Trubar, a so očitni Dalmatinovi jezikovni posegi (ne vsebinski), nato je na vrsti pesmarica, zaključek pa pomeni kazalo (REGISTER VSEH PEISNI, KATERE SO LETVKAI NOTRI SAPOPADENE).

Knjigi je dodana trideset strani dolga razprava dr. Jožeta Koruze z naslovom Cerkevne pesmi in pesmarice slovenskih protestantov, ki se začne z opredelitvijo pojma »cerkvena pesem«, nadaljuje pa z opisom njenega zgodovinskega razvoja, še posebej v protestantizmu. Seznan nas s položajem cerkvenega petja v Nemčiji ter z množičnim izdajanjem pesmaric v 16. stoletju. Posebno pozornost posveti izdajam slovenskih pesmaric v tem času ter poda njihovo podrobno analizo. Gre za resno znanstveno študijo, za kompleksen pregled te problematike.

Preslikali so izvod iz knjižnice Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti v Zagrebu (ena od knjižic, ki so jih skupaj z Agendo zvezali v eno knjigo). Izdajo je pripravil in uredil Bogomil Gerlanc, dodal je tudi opombe. Na strani 339 opozarja na napake pri označbi strani v registru. Tako pravi za pesem z verznim začetkom »Kaj žaluješ srce moje«, da je na strani CCLXVIII, ne pa na CCLVII, kot piše v registru – v resnici je na strani CC-LXXIII. Na isti strani še omenja pesem »Mi verujemo v eniga Boga«, ki da je navedena v registru dvakrat – po že navedenih začetnih verzih in pod naslovom »Luterjeva vera«. Ne omenja pa, da sta dvakrat navedeni v registru še dve pesmi.¹⁵ Na zadnji strani je v kolofonu nepravilno naveden naslov knjige: TA CELI CATEHISMUS, ENI PSALMI, INV

¹³ France Verbinc, Slovar tujk, Ljubljana 1979, str. 395 – za drugi pomen besede *kustos*, m piše: »na koncu strani posebej natisnjen zlog ali beseda, s katero se začenja naslednja stran.« Besede *kustoda* v tem slovarju ni.

Gerhard Wahrig, Deutsches Wörterbuch, München 1980 – pri besedi *die Kustode* stoji širša razlaga (eden od pomenov): »Angabe des ersten Wortes der nächsten Seite in der rechten unteren Ecke bzw. des letzten Wortes der vorausgegangenen Seite in den linken oberen Ecke einer Buchseite.« – str. 2294.

V SSKJ ni besede *kustoda*, pri besedi *kustos* pa ni omenjenega pomena.

¹⁴ Vse pesmarice od leta 1567 naprej so bile posvečene Juriju Khislu, so pa do te izdaje ponatiskovali Trubarjevo posvetilo.

TEH VEKSHIH GODOV STARE INU NOVE KERSHANFKKE PEJSNI ANNO M. D. LX-XXIII. Zapis na preslikani naslovnici je pa tak: TA CELI CATEHISMVS, ENI PSALMI, INV TEH VEKSHIH GODOV, STARE inu Nove Kèr/zhan/ke Pej/ni ... ANNO M. D. LXXXIII.^{15a} Tudi zapis na platnicah ni brezhiben, saj se je v dveh besedah zapisala namesto črke *f* črka *l*, namesto besede *Krellia* pa beseda *Krelna*.

C) PRIMOŽ TRUBAR, Ena dolga predgovor k novemu testamentu (faksimile), Ljubljana 1986 – original iz leta 1557, Tübingen

Ob štiristoletnici smrti Primoža Trubarja sta izšli pri Cankarjevi založbi dve zanimivi knjigi: Trubarjeva Ena dolga predgovor, to je teološki uvod k prevodu prvega dela novega testamenta iz leta 1557, in Rajhmanova razprava o tem Trubarjevem delu. Trubarjeva knjiga je razdeljena na tri dele: Ta kratka predgovor, Regishter te predgovori (kazalo)¹⁶ in Ta dolga predgovor.

Delo je preslikano popolno, je pa prišlo pri tem do prav nenavadnega spodrsjlaja: na štirih mestih manjkajo marginalije.¹⁷ Zanimivo bi bilo izvedeti, kako do take napake pri popolni preslikavi lahko pride. In če je že prišlo, kako da tako uglednega tiska niso dali pravočasno v roke nekemu, ki bi ga temeljito pregledal. Za take nakupe se v glavnem odločajo ljudje, ki jih knjige zanimajo kot vir strokovnih informacij (v tem primeru predvsem slavisti in teologi), zato ni vseeno, kaj se jim ponudi. Tisti, ki jim pomenijo knjige le okras pohištva ali statusni simbol, si ne bodo belili glave z manjkajočimi opombami. Založbe pa bi morale misliti poleg komercialnega uspeha tudi na one prve kupce in na svoj ugled.

Delo je sicer lepo preslikano. Obe knjigi sta bogato, že kar razkošno opremljeni in vezani (rjavo semišno usnje). Shranjeni sta v kartonski škatli, ki je preprosto, a okusno opremljena.

Dr. Jože Rajhman je avtor številnih razprav o protestantizmu pri nas. Njegova študija »Trubarjeva Ena dolga predgovor« je na ustrezni znanstveni ravni. So pa tudi pri njem nihanja v odločitvah pri transkripciji citatov.¹⁸ Postaviti bi bilo treba trdnejša načela za ta postopek, ki je lahko sicer tudi precej nehvaležno delo, in se jih čim bolj dosledno držati. Rajhmanova razprava se deli na dva dela: naslov prvega dela je Vsebinska razčlenitev razprave in ocena Trubarjevih navedb v sumaričnem poročilu l. 1560/61, naslov drugega pa Trubarjeve teološke ideje. Oceni Trubarjevega dela (in del drugih protestantskih piscev) s teološkega vidika so se pri nas dolgo izmikali. Glavni vzrok za to je bila med drugim tudi verska nestrpnost v katoliških krogih, tako analizo pa lahko ustrezno naredi le nekdo, ki ima potrebno teološko izobrazbo. Osnovni namen knjig naših protestantov iz 16. stoletja je bil verskovzgojni, tako da smo na presneto trhljih raziskovalnih tleh, če tega ne upoštevamo. Vsaka raziskava bi se morala zavedati širine problematike in potrebe po interdisciplinarnem poznavanju materiala – in teologija bi morala imeti tu vidno mesto.

¹⁵ Str. XXI – Jeft verujem v'eniga ediniga ozir. Nicen/kiga Concilia vera; str. XXIII – Kateri kuli hozhe isvelizhan biti ozir. S. Athanasia vera.

^{15a} Velika črka V je imela dvojno glasovno vrednost – u in v; podoben primer je velika črka I, ki je bila oznaka za i in j. Če spreminjamo male črke v velike, se mora ta grafična posebnost upoštevati.

¹⁶ REGISHTER VSEH SHTVKOV INV VVKOV, KATERI SO VTI SLOVENSKI PREDGUUORI tiga Nouiga Te(sta)menta.

¹⁷ Marginalije so opombe na robu strani v knjigi (gl. SSKJ II, 1975)

¹⁸ T.: molytvo (50. pogl.), R.: molitvijo (str. 50); T.: nebeski (50. pogl.), R.: nebeški (str. 50); T.: zhloueskih (46. pogl.), R.: človeških (str. 47); toda: T.: zhloueskimi (48. pogl.), R.: človeskimi (str. 49) ipd.

D) CATEHISMVS, TV IE TY NAR POTREIBNISHI shtuki nashe Ker/zhanske Vere, sred kratko sa/topno islagu inu Hishno Tablo, inu drugimi potrebnimi navuki. VLVBLANI, M. D. LXXX.; faks. Fresach 1986

CATEHISMVS... iz leta 1580 je bil natisnjen v Mandelčevi tiskarni v Ljubljani. Znan je en sam ohranjen izvod, ki pa ni popoln. Hrani ga Evangelisches Diözesanmuseum v Fresachu (v Brezah) na avstrijskem Koroškem. Evangeličanska skupnost s Koroške je besedilo leta 1986 izdala preslikano. Avtor je po vsej verjetnosti Dalmatin (jezikovne in pisne posebnosti, Mandelčeva tiskarna), ni pa to nikjer na ohranjenem izvodu posebej označeno (o tem gl. spremno študijo). Predvideva se, da je bil na začetku knjige nemški predgovor, ni pa dokazov za to. Slovenski predgovor ni ohranjen v celoti; na enem od manjkajočih listov (slovenskega ali nemškega predgovora) je bil morda avtorjev podpis. Manjka tudi nekaj strani katekizemskega dela, nekatere pa so le delno ohranjene. Spodnji rob lista A2 je uničen in tako je prišlo pri preslikavi do nerodnosti: prva stran lista je dobro preslikana in je jasno vidno, da ni popolna, na drugi strani pa je preslikan še rob strani s prejšnjega lista, z besedilom vred (A1).

Oprema je preprosta in okusna, vezava pa kartonska, a dovolj trdna. Nekatere strani so nekoliko blede preslikane.¹⁹

Na koncu je dodana spremna beseda Oskarja Sakrauskega z naslovom Martin Luthers Kleiner Katechismus in slowenischer Sprache aus dem Jahre 1580. Ko so knjižico leta 1960 našli v Zagoričah na Koroškem (nem. Agoritschach), je Sakrausky še istega leta pisal o njej.²⁰ Preslikano izdajo Catehismusa... iz leta 1580 je pripravil torej človek, ki je bil v neposredni zvezi s to knjigo vse od njene najdbe naprej.²¹ V prvem delu spremne besede katekizem opiše, v drugem poda njegovo vsebino, v tretjem pa nam predstavi teološko in zgodovinsko podobo časa (16. stol.). Pri tem ponovi svojo že znano tezo o nastanku tega katekizma, češ da je prevod nastal v zvezi z agitacijo za podpis listine z naslovom Formula concordiae.²²

S tem dejanjem je protestantska občina na Koroškem znova dokazala, da se zaveda svojih temeljev. Izdaja tega drobnega delca izraža globoko spoštovanje njenih pobudnikov do naše pisne preteklosti. Posebno razveseljivo pa je dejstvo, da take izdaje niso vezane le na ožji slovenski prostor in da se za njih odločajo tudi Neslovenci.

2. Tisk, ki je delna reprodukcija originala

SLOVENSKA PROTESTANTSKA PESMARICA, Ljubljana 1984 (Svet knjige)

Leta 1984 je izšla pesmarica Ta celi catechismus... iz leta 1584 še v posebni izdaji knjižnega kluba »Svet knjige«. Izdajo je pripravil Bogomil Gerlanc in zanjo napisal tudi spremno besedo.

Naklada je bila sorazmerno visoka, kar 8500 primerkov, kar za take izdaje pri nas ni ravno v navadi. Pesemski del je preslikan popolno, manjka pa Register, ki je v originalu na

¹⁹ Prim. s fotografijami, ki so izdelane po filmu iz NUK-a in jih ima spravljen Komisija.

²⁰ Oskar Sakrausky, Agoritschach, Geschichte einer protestantischen Gemeinde im Gemischtsprache Südkärnten (Kärntner Museumsschriften XXI), Klagenfurt 1960.

²¹ Sakrausky, Agoritschach...

Mirko Rupel, Nova protestantska knjiga, SR XIII, 1961/62, str. 301-302

Jože Rajhman, Catechismus... v Lublani, M. D. LXXX (1580), faks. Fresach 1986 (ocena), v: Znamenje XVI, 1986, št. 5, str. 479-480.

²² Gl. op. 21; M. Rupel, Formula concordiae, v: Drugi Trubarjev zbornik, 1952, str. 65-112

koncu zbirke, posvetilo Juriju Khislu je prevedeno iz nemščine, slovenski uvod (Pryzhovanie ...) pa je transkribiran, in to na osnovi izdaje pesmarice iz leta 1574.²³ Pesmarico iz leta 1584 je priredil Dalmatin.²⁴ Uvod je resda Trubarjev, ga je pa Dalmatin jezikovno nekoliko spremenil, pač v skladu s svojimi jezikovnimi nazori.²⁵ Čeprav vsebinskih razlik med obema uvodoma ni, se mi vendarle ne zdi umestna odločitev za natis besedila iz druge knjige. Žal pa tudi natis obeh uvodnih besedil po Ruplu ni neoporečen. V prevedenem posvetilu je na več mestih zamenjan vrstni red (Rupel: ampak *tudi sami* se spomnimo ... , Protestantska pesmarica: ampak *se tudi sami* spomnimo ... ; R.: kjer so *prišle v rabo omenjene slovenske pesmi* ... ; P. P.: kjer so *omenjene slovenske pesmi prišle v rabo* ...), dodani so členki (R. ampak, da je tam ... , P. P.: ampak *tudi*, da je tam), tu in tam manjka kak stavčni odlomek (R.: posebno takrat, *ko sem še v Tübingenu študiral, pa tudi pozneje*, ko me je slavni in častiti deželni odbor kranjski ... ; P. P.: posebno takrat, ko me je slavni in častiti deželni odbor kranjski ...), nekaj besed je nadomeščениh z drugimi (R.: jezik, *ker* je med najimenitnejšimi našimi *udi* ... , P. P.: jezik, *saj* je *ta* med najimenitnejšimi našimi *deli* ...). Ker je takih mest več, gre po vsej verjetnosti za hotene spremembe. Pri tem se mi zastavlja vprašanje, zakaj te spremembe niso nikjer omenjene.²⁶ V uvodu pa je pri prepisu iz Rupla prišlo največkrat do zamenjave (dobrutu nam. dobruto, mjesta nam. mejsta, srcem nam. srce) ali izpusta posameznih črk (in nam. inu, sliši nam. usliši, žlatnu nam. žlahtnu, zapisne nam. zapisane), v nekaterih primerih pa je črk tudi preveč (*pejtje* nam. *petje*, s sujim nam. sujim).

Nedоследnosti pri citiranju:

Slovenski del naslova prve slovenske knjige Catechismus ... iz leta 1550 je v tej spremni besedi naveden tako: »Anu kratku poduuzhene skaterim vsaki zhlouik more v nebu pryti.« Trubar je napisal malo drugače: »Anu kratku Poduuzhene skaterim vski zhlouik more vnebu pryti.«²⁷ Razlik na prvi pogled ni veliko, vendar se pri citiranju tudi taki odmihi ne bi smeli pojavljati. Že na naslednji strani je zapisan naslov Trubarjeve tretje (ali je res tretja?)²⁸ knjige: »TA EVANGELI SVETIGA MATEVSHA, sdaj pervizh vta Slouenski Iejig preobernen.« Napaka je tu samo ena (sdaj – j nam. i), je pa v tem citatu zabeležena črka j. V prejšnjem navedku je ne najdemo niti enkrat.

Na strani 313 piše, da je TA CELI NOVI TESTAMENT ... izšel leta 1582 »drugič pregledan in skupaj drukan skuzi Truberja Raščičarja«. Zveza »skuzi Truberja« je verjetno ohranjena zaradi prijetno starinskega zadaha, drugo pa je v glavnem posodobljeno, čeprav je del naslova. V Trubarjevi knjigi najdemo odlomek v taki obliki: »druguzh pregledan inu vkupe drukan skuji Primoja Truberia Crainza Ra/hizheria«. Ponovno se postavlja vprašanje o načelih citiranja. Citat je v tem primeru del naslova, ki je resda precej dolg, a to je bilo v takratnem času v navadi.

²³ Prevod in transkripcija sta delo dr. M. Rupla in ju najdemo v knjigi Slovenski protestantski pisci (dalje SPP) iz leta 1966,² str. 203–207, 345–347.

²⁴ O podrobnejši ureditvi te pesmarice in primerjavo z drugimi zbirkami pesmi iz te dobe gl. dr. J. Koruza, Cerkvene pesmi in pesmarice slovenskih protestantov, v: J. Dalmatin, Ta celi catechismus... Lj. 1984, str. 307–337.

²⁵ Predvsem so to pisne spremembe, npr.: T.: oli, D.: ali; T.: Sapuuidom, D.: Sapuvidam; T.: no, D.: njo; T.: nega, D.: njega; T.: sui, D.: svoj; T.: Bubnom, D.: Bobnom. Trubar ima pogosteje kot Dalmatin določni člen *ta*.

²⁶ Na strani 7 stoji v zvezi s tem zapisano: »Prevod in priredba sta iz knjige: Mirko Rupel 'Slovenski protestantski pisci', 2. izdaja 1966.«

²⁷ »Zaradi boljše razumljivosti uporabljamo v tem uvodu izvorno pisavo le pri naslovih del, medtem ko preostale citate navajamo v sodobni transkripciji in jezikovni podobi tako, da je manj znanim starinskim in tujim besedam v oklepaju dodan sodobni izraz.« – Slovenska prot. pesmarica, Lj. 1984, str. 304.

²⁸ Gl. Abhandlungen über slow. Reformation, München 1968–B. Berčič jo v svoji bibliografiji navaja kot peti protest. tisk.

Ti primeri niso osamljeni, izbrani so le najznačilnejši. Napake so se »vtihotapile« tudi v citiranje sodobnega besedila, študije dr. J. Koruze o slovenskih protestantskih pesmaricah:²⁹ *dvojnosti nam. dvojni sinkretičnosti, ustvarjalnost nam. kreativnost, kulturni nam. kultivirani, zveza slovenske pesniške ustvarjalnosti* pa je čisto nov dodatek.

Negativne izkušnje nas privedejo nazadnje tako daleč, da podvomimo v avtentičnost vsakega odlomka, ki je v navednicah.

Dodan je slovarček manj znanih besed in oblik. Pri sestavljanju slovarčka so se naslonili na dva starejša pregleda besedišča iz 16. stoletja.³⁰ Knjigi dodan slovarček naj bi imel namen, da bi s pomočjo razloženih manj znanih besed besedila lažje razumeli. Ko pa ugotovimo, da je v slovarčku več kot polovica besed, ki jih v besedilih ne najdemo³¹ (npr. arnož, aufšlog, avštirija, cehmojster, confesio, dišputirati . . .), se upravičeno vprašamo, čemu jih je sestavljalec v slovar vključil. Hkrati pa sem pri prebiranju pesemskih besedil nalletela na celo vrsto besed, ki v slovarčku niso zajete (npr. cajhen, izlaga, drukati, viža, žuhati, greva, zažmagati, firšt, šac, kumrati se, gvalt, mordrar . . .), predstavljajo pa, vsaj nekatere, za tiste bralce, ki niso uvedeni v branje starih besedil, gotovo problem pri razumevanju.

Zbodla me je še beseda *leža, leže* z navedenim sodobnim pomenskim ustreznikom *žal*, kar je po vsej verjetnosti prepisano z napako vred iz Ruplove knjige SPP iz leta 1966. V prvi izdaji SPP leta 1934 je naveden pravilen današnji pomen – *laž*. Glagol *sturiti* brez dopolnila ne pomeni *zadostiti*, ta pomen ima le v zvezi *zadosti sturiti*. Drugi pomen latinske besede *summa* ni *skratka*, ampak je za ta pomen potrebna zveza *in summa*. Prav tako ni najustreznejši pomen zveze *k veku perpraviti okreščati se* – bolje bi bilo *okrepiti se*. Podoben problem predstavlja beseda *dejl*, za katero se navaja pomen *zapasti* – ta pomen ima zveza *na dejl priti*.

Omenila bi še nekaj črkovnih zamenjav v slovarčku, ki delajo zmedo še večjo: koniti nam. kojiti, obhudna nam. odhudna, pogerovati nam. pegerovati, todlati nam. tadlati, žlezna nam. žleza. Na strani 324 najdemo napačno obliko imena Wittenberg v mestniku – *VVtebergae*; pravilna oblika je *VVitebergae*.³²

Za primer nejasnega in nerazumljivega stavka pa bi navedla tega s strani 329: »Po Trubarjevih besedah, ki jih je napisal o svoji pesmarici 'Le tih bukvic je tisuč, du je ima oli prodaje, jest gvišnu ne vejn' (1574) – je bilo tudi Dalmatinove pesmarice le 1000 izvodov.«

Na zadnji strani je v kolofonu, in to v naslovu knjige, kar lepa zbirka napak: TA CELI CATEHISMUS, ENI PSALMI, INV TEH VEKSHIH GODOV STARE INU NOVE KERFHANFKE PEJFNI ANNO M. D. LXXXIII. (pravilno: CATEHISMVS---PSALMI---inv---Kerfzhanfke Pejfnj---M. D. LXXXIII.).

Knjiga je na prvi pogled vzorna, saj je preslikava sama dobro opravljeno delo. Natisnjena je na belem papirju, kar ni najbolj posrečena rešitev (prim. z izdajo iste pesmarice pri Monumenta litterarum slovenicarum na rumenkastem papirju). Platnice so lepo opremljene, vezava je trdna, je pa žal del, ki je Dalmatinovemu besedilu dodan, toliko šibkejši. Ob takih knjigah bi se morali zamisliti, in to vsaj trikrat. Prvič, kako opravljajo svoje delo pri-

²⁹ Gl. J. Koruza, *Cerkvene pesmi in pesmarice slov. protestantov*, v: J. Dalmatin, *Ta celi catechismus. . .*, Lj. 1984 (faks.), str. 307–337.

³⁰ »Takšen pregled besed imajo tudi druge, širšemu krogu bralcev namenjene izdaje, tako Mirka Rupla 'Slovenski protestantski pisci' II. izdaja 1966, 'Slovenska Cerkovna ordninga', zbirka Kondor, ur. Drago Šega s prispevkom Fr. Drolca, na katere smo se naslonili pri sestavljanju tega pregleda. »V: *Slov. prot. pesmarica*, Lj. 1984, str. 325.

³¹ Preverila sem s pomočjo popolno izpisanih pesmi, ki so del kartoteke slovenskih protestantskih piscev, ki jo je uredila Komisija.

³² Gl. npr. *KARSZHANSKE LEPE MOLITVE. . . VVitebergae*, M. D. LXXXIII.

reditelji besedil in uredniki; drugič, kaj se dogaja v tiskarnah; tretjič pa, kdo te izdaje korigira in kako, oziroma če jih sploh kdo. V 16. stoletju so bili tiskarji izobraženi ljudje, ki jim ni bilo vseeno, kak izdelek so dali iz rok, avtorji pa so svoja dela najraje kar sami korigirali,³³ da bi bilo napak ja čim manj. V nekaterih knjigah je na zadnjih straneh priložen seznam napak, ki so se v knjigi kljub pazljivosti pojavile.³⁴

3. Prevedena iz nemškega ali latinskega jezika in prečrkovana besedila

A) TRUBAR IN NJEGOVI, Ljubljana 1984

Leta 1984 je izdala Cankarjeva založba miniaturo z naslovom Trubar in njegovi. Izdajo je pripravil dr. Jože Pogačnik. Knjiga obsega odlomke iz besedil naših protestantskih piscev. Razvrstitev je tematska in problemska, npr. jezik, narod, vera, šola, knjiga, pesem itd. S tem je nazorno predstavljena širina in globina zanimanj in aktivnih teženj naših pisarjev prednikov izpred štiristo let. Izbrani odlomki so prečrkovani, v primerih, ko je original pisan latinsko ali nemško, pa so prevzeti prevodi, ki sta jih objavila v SPP leta 1934 dr. M. Rupel in dr. A. Sovrè. Urednik je namenoma izpustil podatke o naslovih in letnicah del, iz katerih so sprejeta besedila. S tem naj bi, kot sam pravi v spremni besedi, knjiga postala sklenjena celota. Mislim pa, da omenjeni podatki celovitosti ne bi škodovali, kvečjemu bi bilo delce bolj informativno. Pri tem moramo namreč upoštevati miselni razvoj posameznih piscev protestantske dobe. Najizrazitejši primer je gotovo Trubar, ki je bil literarno aktiven polnih šestintrideset let. Za to razmeroma dolgo obdobje ustvarjanja je značilno in pomembno, da so se njegovi pogledi na nekatera problemska področja spremenili.

Je pa (če ne upoštevam te pomanjkljivosti, seveda) miniaturo vzorno delo, razdelitev domiselna; spremna beseda je ustrezna – kratka, jedrnata in strokovna.

B) TRUBARJEVO BERILO, Trst in Celovec 1986

Izšlo je pri Založništvu tržaškega tiska iz Trsta in Založbi Drava iz Celovca leta 1986. Stavil ga je Jože Javoršek.

Predstavlja nam izbor iz Trubarjevih knjig, odlomke iz Trubarjevih nemško pisanih uvodov h glagolskim in cirilskim tiskom ter odlomke iz Trubarjevih pisem.

Besedila, ki so v originalu nemška ali latinska, so prevedena v sodobno slovenščino. Prevodi so delo dr. M. Rupla (SPP, 1934) in dr. J. Rajhmana (Trubarjeva pisma, 1986). Trubarjeva slovenska besedila so prečrkovana v današnji črkopis.

Избор je urejen kronološko, ne glede na to, za katere vrste besedilo gre.

Dodan je dve strani dolg seznam manj znanih besed. Seznam je skušal sestavljalec urediti čim bolj verodostojno, zato oblik ni sodobil (npr. *dokonane, zaluba, cilu* . . .).³⁵ Pri enem primeru ni navedel izhodiščne edninske oblike (*korarji* – stolni kanoniki), pri besedi *bukvice* pa ni upošteval, da je to množinski samostalnik in da lahko šele iz sobesedila jasno raz-

³³ Gl. M. Rupel, Trubarjevi Artikuli, v: Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino VI, 1927, str. 100–130 – »V Tübingenu je bil navzoč (Trubar) zaradi korektur.« (str. 104).

³⁴ Gl. npr. Trubarjev Catehismus sdveima islagama . . . iz leta 1575; na zadnjih dveh straneh je seznam tiskarskih napak (Errata).

³⁵ To velja tudi za slovarček, dodan Slovenski protestantski pesmarici, Lj. 1984 (gl. zgoraj).

beremo, ali gre za en predmet ali več. Slovar je kar dobro pripravljen. Besede iz slovarja najdemo (vsaj večino, vseh nisem preverjala) tudi v besedilih, pomanjkljivost se mi pa zdi, da je v berilu nekaj besed, ki bi bile potrebne razlage, pa jih v slovarčku ni (npr. štraifinga, orden, gitla, šentovati, tatlati, jegrati, kaver, dolidjati, samomastnik, in summa, cagati).

Kriterij za izbiro besedil je bila po vsej verjetnosti zanimivost in neke vrste večna aktualnost, Trubarjevo berilo je pravzaprav skrajšan izbor iz Ruplovih Slovenskih protestantskih piscev in Rajhmanovih Trubarjevih pisem. Tudi prečrkovanje je Ruplovo delo.³⁶

Knjiga je primerna med drugim tudi za šolsko rabo.

S tem zaključujem pregled besedil iz 16. stoletja, ki so izšle v letih 1983–86. Izpostavila sem le najvidnejše in najobčutljivejše probleme, ob katere sem zadela ob prebiranju in pregledovanju navedenih knjig. Pri nekaterih primerih sem prišla do kaj neprijetne ugotovitve – da (pri tem mislim na knjige kot celote) niti približno ne dosegaajo svojih predlog izpred štiristo let. Izšle so pa v teh letih tudi knjige, za katere se najde le malo negativnih pripomb, pa še te so pri tako zahtevnem delu, kot je izdaja originalnih ali prirejenih starih besedil, zanemarljive.

S temi (in podobnimi) besedili bi morali ravnati oprezneje in resneje. Izdaje naj ne bi bile le množične, ampak tudi kvalitetne. Pripravljali pa naj bi jih samo tisti strokovnjaki, ki se odgovornosti tega dela zavedajo in so nanj pripravljeni.

Jožica Narat – Šrekl
Znanstvenoraziskovalni center SAZU
v Ljubljani

NOVAČANOVİ SPOMINI NA IVANA CANKARJA

Slovenski javnosti je domala popolnoma neznano spominsko pričevanje Antona Novačana o Ivanu Cankarju, ki je pod naslovom *Spomini na Cankarja* izšlo 15. decembra 1921 v šesti številki *Naše vasi* (tednika, izhajajočega v Celju omenjenega in p.ihodnjega leta – najprej kot glasilo slovenskega »zemljiaradniškega«, nato pa republikanskega gibanja, organiziranega v primerno imenovano stranko).¹ Spis prinaša nekatere zanimive in dotlej neznane podrobnosti iz življenja in dela Ivana Cankarja, zato vsekakor zasluži ponovno objavo. Dodane so najnujnejše opombe:

³⁶ Za prevode nemških besedil ta podatek posebej navede, za slovenska pa omenja le, da so tiskana v današnji pisavi – gl. Trubarjevo berilo, zadnja stran.

¹ Sploh je ta list na moč zanimiv, kajti: če je imelo slovensko politično in družbeno življenje tam po letu 1920 svojo alternativno sceno, potem to zagotovo predstavlja najprej Novačanovo »zemljiaradniško«-republikansko gibanje, katerega program je bil radikalno zelen (nikakor ne zavoljo naivnosti): brž ko človek začne živeti nenaravno, ga zadene maščevanje zemlje; tako slovenski »kmetje« vendarle ne prepisujejo povsem programa svojih srbskih bratov, ki so brez kakršnihkoli omejitev glede razvoja kmetijstva – Novačan zahteva le razvoj v skladu z naravo. Poleg tega se terja skrajna demokracija: slovenski kmetje so proti diktaturi kateregakoli družbenega stanu nad drugimi, tako proti meščanski nad delavci in kmeti (*Obznana* je najprej naperjena proti komunistom, nato pa tudi proti *Hrvaški republikanski kmečki stranki*), kakor delavskega nad drugimi (kar zahtevajo komunisti); so tudi za najširšo samoupravo, ukinitve smrtnih kazni in kar največjo demilitarizacijo (to zahtevajo tudi »srbski zemljiaradniki« Mihajla Avramoviča, prvotni Novačanovi vzorniki, ki pa so monarhisti). Celo podružbljanje je pomembna točka »zemljiaradniškega programa«, in to tako srbskega kot slovenskega (ne pozabimo, da so bili komunisti tedaj samo za podružbljanje).